

le", *Sosiologia*, 2/1982) kuvaa näin:

"Ei-luokka ei ole varsinainen valtasubjekti. Se on ihmisten enemmistö, joka tavoittelee itsemääräytymistä arkielämässä ja jota yhteiskunnallinen vallankäyttö ei kiinnosta tippaakaan. Sitä kiinnostaa itsemääräämisen alueen laajentaminen sekä yhteiskunnallisten pakkojen ja valtion vaikutusten minimointi. Sillä *ei ole* rasitteenaan kokonaisnäkemystä yhteiskunnasta, ei kiinnostusta uuden ihanteellisen yhteiskunnan luomiseen eikä päähänpintymää omasta messiaanisesta tehtävästään." - On mahdollista, että se valiojournalismi, jolle Torvinen omistaa ovation toisensa jälkeen, on juuri niitä yhteiskunnallisia rakenteita, jotka tuottavat ei-luokkaa. Jos niin on, voi se olla ylpeä tehokkaasta suorituksestaan.

Kauko Pietilä

Ryssät ryssiä

SALMINEN, Esko. *Porkkalan palautuksesta noottikriisiin. Lehdistökeskustelu Suomen idänpolitiikasta 1955-1962*. Keuruu, Otava, 1982.

1.

Miehet miehiä ja ryssät ryssiä, siinä lyhyesti Mauri Sariolan myyntivaltti. Maailma on Sariolan kirjoissa laajan ostajakunnan mielestä tollallaan.

Viihteen, politiikan ja mainonnan ammattitaito lienee osin kykyä löytää kohderyhmän ajattelun "syvät urat", se miten maailma "oikeasti" on. Kun sanoman merkityskokonaisuus on sovitettu vastaamaan kohderyhmän syvää ajattelua, syntyy mielihyvää. Tuttu juttu. Merkityskokonaisuuden estetiikka?

Kun nationalistinen historiankirjoitus syntyi Suomessa 1800-luvun jälkipuoliskolla, tavoitteena oli konstruoida Ruotsista erillinen menneisyys. Itsenäisessä Suomessa historian punaiseksi langaksi kiteytettiin ikuinen taistelu barbaarista ja kollektivistista aasialaisuutta vastaan, *sozialistisia rotuominaisuuksia* vastaan.

Etuvartija-teema eli ja rikastui sotienvälisenä aikana yltyen sotavuosina kauno- ja tietokirjalliseksi vuoksi (syntyi jopa erityinen etuvartijarunous). Vaikka myöhemmin "perinteinen ryssäviha" onkin asetettu kyseenalaiseksi (mm. Matti Klinge ja Kalervo Siikala), on esimerkiksi kouluopetuksen johtava teema edelleen Suomen kärsimysnäytelmä lännen etuvartiossa.

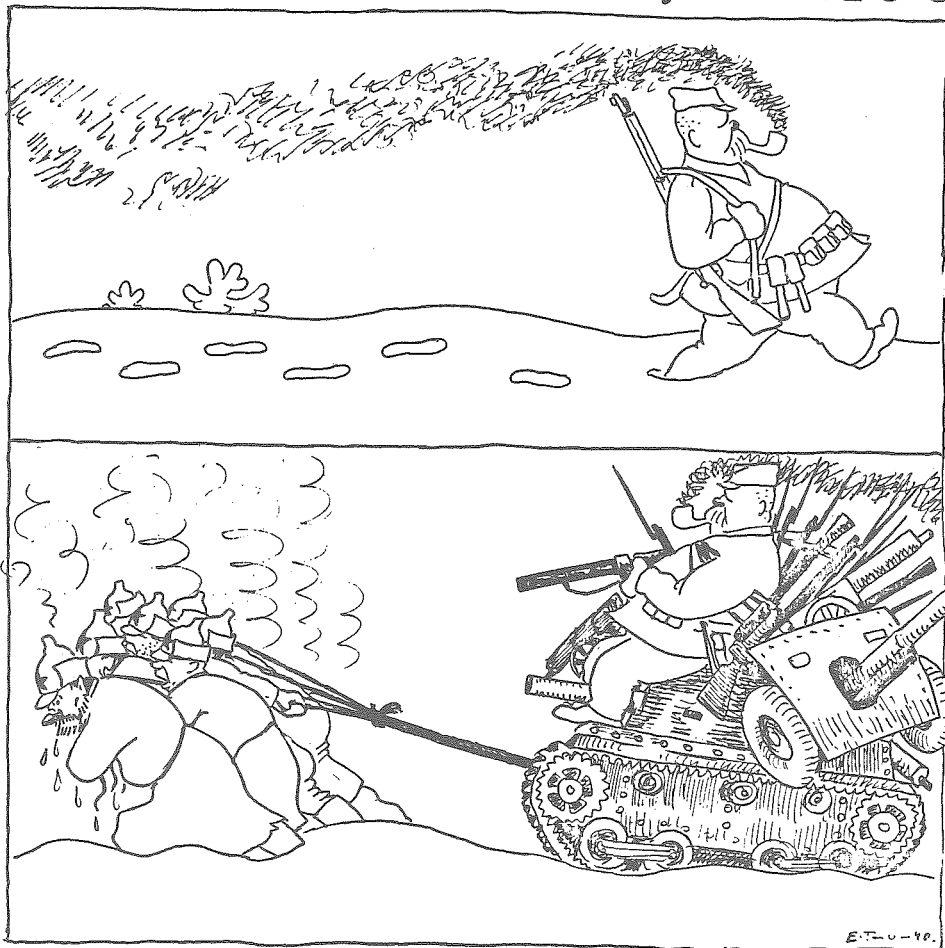
Pidän *tieteellisen maurisariolointina* pyrkimystä hyödyntää kaupallisesti oikeistolais-nationalistisen valtio- ja historia-ajattelun juurruttamia syviä stereotyyppisiä kansallisuuskäsityksiä. Lähimenneisyyden kriisiaikoja koskeva (populaari) historiankirjoitus myy sangen hyvin. Kirjat ovat koreita, mainonta näkyvää. Hyvät heput (suomalaiset) ja pahat heput (venäläiset) seikkailkoot taas kerran!

En toki väitä, että Esko Salminen pyrki tietoisessa kaupallisessa hyötymistarkoituksessa ratsastamaan menestykseen Mannerheimin harteilla. Salmisen oma historiannäkemys vain sattuu mielestäni olemaan sopusoinnussa kaupallisten näkökohtien kanssa. Tässä suhteessa Salminen ei poikkea koko elinvoimaisesta nationalistisen tradition kirjoittajakunnasta - muita keveämpi ja "journalistisempi" ote vain kärjistää tilanteen hänen kohdallaan.

Suomen ja Neuvostoliiton sodanjälkeiset suhteet joutuivat tähän saakka pahimpaan kriisiinsä 1950-luvun lopussa ja 1960-luvun alussa ns. yöpakkasten ja noottikriisin kautena. Esko Salmisen mukaan "...kiistojen taustana olivat lopulta ne hyvin erilaiset journalistiset lähtökohdat joiden perusteella juuri neuvostolehdistö ja Suomen sanomalehdistön valtaosa toimivat. Neuvostoliiton tiedotusvälineet ovat osa yhteiskunnallisen ohjauksen järjestelmää ja toimivat marxilais-leniniläisen ideologian perustalla. Sen mukaan hallitusta ja sen virallista ulkopoliitikkaa ei arvostella. Suomen lehdistön valtaosa taas operoi perinteisen pohjoismaisen journalistin pelisääntöjen mukaan 'neljäntenä valtiomahdina' ja liberaaliseen lehdistökäsitykseen nojautuen" (s. 215).

Ulkopoliittisessa kriisissä olikin siis kyse vain siitä, ettei Neuvostoliitto ymmärtänyt vapaan lehdistön toimintaperiaatteita. Kyseessä

RYMY-EETUN MENO JA PALUU

Hakkapeliitta 10/40 (Erkki Tanttua)

oli "pelkäämätön taistelu niitä voimia vastaan, jotka uhkasivat romuttaa näkemyksen pohjoismaisesta avoimesta journalismista". Taas kerran uhka kuitenkin torjuttiin, taivutettiin, vaan ei taituttu.

Salmisen pulma on koko hänen edustamansa historiallisen ajattelun ja tutkimuksen pulma. Suomen menneisyys ymmärretään kasvuksi kansalliseen itsenäisyyteen kamppailussa julmaa Venäjää ja sen perillisiä vastaan. Lehdistömme historia nähdään puolestaan pyrkimykseksi journalistiseen vapauteen, jota erilaiset venäläiset painostustoimet (sortokaudet, sodanjälkeinen itsesensuuri-pakko, Kekkonen, yöpakkaset, noottikriisi) yrittävät tukahduttaa. Sananvapauden lippua liehut-

tava lehdistö voittaa kuitenkin esteet ja etsii itselleen niin suuren liikkumatilan kuin vainolainen suinkin sallii.

Himmennys, verhot.

Pidän Salmisen lähtökohtia voimakkaan lukkiutuneina - tulkinta, jota ei luonnollisesti voi sitaateilla todistaa. Väitteittäni kärjistämiseksi pyydän oikeutta siksi, että ongelma on juuri nyt peräti ajankohtainen, kun laajaa ja luultavasti kauan elävää Suomen sanomalehdistön historian kokonaisuutensa parhaillaan kirjoitetaan. Oliko yöpakkasissa ja noottikriisissä kyse taistelusta "pimeyden voimia" vastaan, taistelusta, joka päättyi liberalistisen sananvapauskonseptin järkkymättömyyteen? Epäilen, epäilen, on-

ko ylipäättään mahdollista, että vakavan ulkopoliittisen kriisin syynä voi olla *journalististen lähtökohtien erilaisuus*, oli pa neuvostojournalis- mi kirjoittajan mielestä miten luihu hyvänsä ja suomalainen rehti.

Jotain muuta Suomessa tapahtui. Neuvostoliiton näkemyksen mukaan Suomessa pelmahti tukahdutettu oikeistovirtaus päivänvaloon. Se pyrki neuvostotulkinnan mukaan irrottamaan Suomen yhteistyöstä Neuvostoliiton kanssa (tai ainakin heikentämään siteitä) ja lähentämään sitä lännen puolustusjärjestelmään. Tämä poliittinen virtaus sai tulkkinsa lehdistössä. Elettiin kylmän sodan kuumimpia vuosia, Karjalan palauttamisesta keskusteltiin, maailmansodan uhka oli todellinen, *kaikki näytti vielä mahdolliselta*. Jopa Jukka Tarkka myöntää Salmisen teosta arvioidessaan (HS 28.12.1982), ettei kriisin syynä näytä olleen, kuten tuolloin tavattiin väittää, Neuvostoliiton vainoharhaisuus. Tarkka kirjoittaa:

"...näin jälkeinpäin on syytä ehkä kysyä myös: oliko Moskova... epäluulossaan kokonaan väärässä?"

Tarkan ilmaus lienee varauksellisin mahdollinen.

Historiankirjoitus, joka ottaa annetusti kansalliset luonteet ja pyrkimykset, luonnollisesti myös selittää niiden avulla (venäläinen imperialismi, vapaudettomuuden perinne jne.). Varsin laaja lukijakunta ehkä hyväksyy tällaisen kehityksen, mutta mihin muuhun se voi johtaa kuin kehään? Toimitaan tällä tavoin siksi, että ollaan tällaisia. Nationalistisessa lehdistöhistoriassa ei näistä kehistä irtauduta: lehdistöhistoria on iäisesti kansallista itsenäisyyttä ajaneiden ja puolustaneiden sanavapauden sankareiden ylistystä. Salmisen sankareita ovat Kari Suomalainen, Simo Juntunen, Eljas Erkko, Eero Petäjaniemi, Yrjö Niiniluoto jne. Mutta mitkä olivat heidän ulko- ja kotimaiset poliittiset siteensä? Ketä ulkopoliittisen suunnanmuutosyrityksen takana todella oli ja miten lehdistö yritykseen kytkeytyi? Sitä ei ikuinen kaipuu sananvapauteen selitä.

2.

Esko Salminen toteaa, että hän pyrkii tarkaste-

lemaan tapahtumia "niiden geneettisistä historiallisista yhteyksistä käsin". Ehkäpä ontogeneettisistä, pohtii lukija kahlatessaan Salmisen laatimaa (sivuluvun kasvattamiselta maistuvaa) Hrushtshev-elämäkertaa:

"Hrushtshevhän oli aikujaan kaivostyöläisen poika. Hän syntyi vuonna 1894. Hrushtshevin esi-isät olivat olleet maaorjia niin kauan kuin tiedettiin. Hrushtshevin kerrottiin aloittaneen työnteon 5-vuotiaana, jolloin hän jo paimensi suurtilallisen karjaa syntymäikänsä Kalinovkan aroilla..." (76.)

Salminen tarkoittanee kuitenkin ennen muuta sitä, että hän pyrkii sitomaan lehdistökirjoittelun mahdollisimman laajoihin kansainvälisen ja kansallisen tapahtumisen taustoihin. Mutta miten Salminen rakentaa nämä taustat? Lehtikirjoittelusta itsestään! Pitkät selvitykset Itä-Euroopan kriiseistä, kylmän sodan vaiheista ja aseistuksen kehityksestä sekä mm. Novaja Zemljan ydinräjäytyksestä 1961 perustuvat (lähdeluettelon mukaan) Salmisen lukemiin lehtijuttuihin. Tätä Salminen ei kuitenkaan tee lukijalle selväksi, vaan antaa ymmärtää selittävänsä tapahtumien "geneettisiä yhteyksiä". Vain viitenumerot tarkistava huomaa, mistä Salminen on käsityksensä maailmantapahtumista rakentanut.

Salmisen olettaisi kokeneena journalistina tietävän, miten epäluotettavia ovat "suljetun" maan uutistapahtumasta saatavat ensitiedot. Länsilehdet julkaisivat aikanaan suurin otsikoin Afganistanista kertovia UPI:n sotautisiasia, jotka perustuivat "asioista tavallisesti hyvin perillä oleviin intialaisiin opiskelijälähteisiin". 1950-luvun suomalainen journalismi suhtautui huhuihin ja kolmannen käden "tietoihin" vielä huomattavasti nykyistä huolettomammin. Baaritiski-journalismi kukoisti itäryhmän maiden uutisoinnissa: mitä hurjempi ja verisempi huhu, sen parempi.

Parhaimmillaan Salminen on referoidessaan suomalaista lehdistökeskustelua. Sama journalistinen taito, joka teki *Propaganda rintamajoukoissa*-teoksesta miellyttävän lukukokemuksen, auttaa lukijaa yhä. Salminen kuvaa räiskyvää ja värikkästä lehdistödebattia paikoin osuvasti ja ilmeikkäästi. Yliylöntejäkin tulee: Salmisen mukaan muun muassa "Karin piirroukset olivat haavoittaneet venäläisiä kenties hyvinkin syvästi" (141). Kari itse uskoo varmaankin pitäneensä

vuosikymmeniä pelossa koko neuvostojohtoa, mutta lukija ei oikein vakuutu asiasta.

Salmisen teoksella on toki ansionsa, mutta alkuasettamusten ja "taustoituksen" luonne syö hyviltäkin kohdilta uskottavuuden. Niukoista lähde- ja lähteeksistä niistäkin monet tuntuvat merkillisiltä, muun muassa *Hrushtshev muistelee* -tekele... Mihin uskoa?

Ilta-Sanomien toimittaja Katri Wanner kirjoitti 27.11.81 Esko Salmisen sanoneen (huom. kirjoitti Esko Salmisen sanoneen): "En kannata teoreettista pohdiskelua [journalismissa - HL], se menee taivasteluksi". Tiedä sitten journalismista, mutta ainakin puolueettomuudellaan korskuvan historiantutkimuksen olisi aika-ajoin syytä kriittisesti tarkastella omia alkuasettamuksiaan - teoreettisesti. Muuten menee helposti taivasteluksi - pirua ja ryssää vastaan.

Heikki Luostarinen

Kenttätöön keittokirja

GRÖNFORS, Martti. *Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät*. Porvoo ym., WSOY, 1982.

Kvalitatiivisista menetelmistä on hyvin vaikea tehdä kaikenkattavaa oppikirjaa, kuten Grönfors toteaa: tutkimus on suurelta osin varsin henkilökohtaista, sen oppii todella vasta kentällä, ja lisäksi jokaisessa tutkimuksessa on omat erityispiirteensä (s. 6). Nähdäkseni tämä vaikeus juontuu juuri siitä, mikä tekee laadullisista menetelmistä "pehmeitä": laadullisten menetelmien käyttäminen on paitsi kohteen tutkimista myös metodologian ja teorian kehittämistä. Siten "pehmeitä" menetelmiä ei voi kanonisoida paradigmatoksi; säännöstöksi, joka luettelisi, mikä on sallittua ja "tieteellistä".

Grönfors on ratkaissut ongelman paitsi kertomalla omakohtaisista kokemuksistaan ja asettamuksistaan, myös esittelemällä varsin laajasti suomalaisia ja ulkomaisia kvalitatiivisilla menetelmillä tehtyjä tutkimuksia sekä niissä kehitetyjä menetelmiä. Tutkijoiden kokemukset ovat värikästä, mielenkiintoista luettavaa, ja tutkimustapoja on lukemattomia. Ne antavat varmasti pal-

jon arvokkaita virikkeitä omaa tutkimustaan suunnittelevalle.

Kummastusta kuitenkin herättää, että vaikka Grönfors valittelee keskittyneensä esimerkeissään etupäässä englantilaiseen ja pohjoisamerikkalaiseen tutkimukseen, brittiläinen arkikulttuurin tutkimuksen koulukunta, erityisesti Birminghamissa toimiva Centre for Contemporary Cultural Studies, on jäänyt tyystin vaille huomiota. Sama pätee kyseisen koulukunnan ranskalaisiin vaikutteisiin, strukturalistiseen antropologiaan ja semiotikkaan. Siten semioottinen kulttuuriteoria jää kokonaisuudessaan vaille sen ansaitsemaa huomiota.

Strukturalistinen suuntaus tulee Grönforsin kirjassa tuomituksi juuriaan myöten. Emile Durkheimin Grönfors esittelee tuomitsemansa positivistisen sosiologian merkittävänä edustajana: "Durkheim uskoi, että ihmisten ajattelun perustana oli kieli, joka puolestaan on yhteiskunnan tuotos. Täten yhteiskunta tuottaa ajattelun." (28.) Paradoksaalista lienee, että Matti Kortteinen (1982), pyrkiessään elämäntapatutkimussaan eroon kvantitatiivisten menetelmien atomistisesta yhteiskuntamallista, on saanut arvokkaita virikkeitä yhteisöllisen näkökulman kehittämiseen juuri Durkheimilta, joka taisteli oman aikansa naiiveja empiristejä, luonnontieteen mallikseen ottaneita sosiologeja vastaan.

Grönforsin piirtämä kuva positivismista - samoin kuin sosiologian historiasta yleensä - onkin varsin persoonallinen: "Sosiaalitieteilijät, joiden työ perustuu positivismiin, käyttävät työskentelyssään deduktiivista logiikkaa. Otaksutaan, että ihmiset eivät ole vapaita toimimaan oman tahtonsa pohjalta." (28.) Grönfors erottautui määrittelemästään kausaalisuhteita koskevia hypoteeseja testaavasta positivismista perustamalla päättelynsä induktiiviseen tai oikeammin abduktiiviseen logiikkaan. Tässä hän kuitenkin samaistaa yhteiskunnan ja ihmisen olemusta koskevan teorian tutkimuskohdetta koskevaan ennakkohypoteesiin ja tutkimusraportin esitystapaan. Tarkoitin, että empiirinen tutkimus voidaan tehdä ja usein tehdäänkin - esitystavasta riippumatta - "induktiivisesti": alussa esitettävät hypoteesit tiedetään vasta, kun tulokset ovat selvillä. Tämä ei tarkoita, etteikö tutkijalla